

Roger Canadell Rusiñol, «La construcció de mites republicans en l'obra de Josep Anselm Clavé», 2016.

(Títol original: «The construction of Republican myths in the work of Josep Anselm Clavé», publicat a Magí Sunyer i Emili Samper (ed.), *The Myths of the Republic: Literature and Identity*. Kassel: Edition Reichenberger, 2016. Traducció: Roger Canadell)

En l'estudi dels mites republicans catalans és imprescindible fer esment de la figura i l'obra de Josep Anselm Clavé (1824-1874), músic i poeta, fundador de les primeres societats corals d'obrers de l'estat espanyol, publicista i reconegut republicà, que va dedicar la vida a l'associacionisme obrer, a la promoció cultural d'un ampli sector de la població treballadora i a la difusió de les idees republicanes. La cultura política obrera i les manifestacions culturals que se'n van derivar al llarg de tot el segle XIX només es poden comprendre en la seva totalitat [...] si s'estudien les associacions —com les societats corals de Clavé— no com a secundàries sinó amb un pes fonamental en la creació d'espais de sociabilitat, en la circulació d'idees i en la construcció d'una identitat compartida.

La invenció de mites configura la pròpia imatge d'una comunitat i per al republicanisme català va ser del tot necessari fixar aquells mites que l'ajudaven a definir-se i diferenciar-se com a col·lectiu i que, a més, permetien la construcció d'una identitat individual i alhora comunitària. I en el context cultural català de mitjan segle XIX, la figura de Josep Anselm Clavé és significativa pel que fa a la construcció, la creació i la solidificació de mites republicans perquè a) tot el seu projecte coral va contribuir a la mitificació del republicanisme, aplicat i incorporat a la dinàmica associativa, b) perquè la seva obra poeticomusical va fer ús dels mites republicans existents i en va crear de nous, i c) perquè el mateix Josep Anselm Clavé va acabar convertint-se en una peça clau, en un mite, no només del republicanisme català del segle XIX sinó també per al conjunt de la cultura catalana. En aquest treball ens fixarem especialment, en la consolidació d'un mític ideari republicà per mitjà de l'associacionisme i en l'ús i la construcció de mites republicans en la seva obra

poètica. Val a dir que els detalls de l'organització dels cors d'obriers i de l'obra literària de Josep Anselm Clavé han restat desconeguts pràcticament fins als nostres dies [...].

La llibertat, la igualtat i la fraternitat es pot dir que van ser defensades de manera ben evident per Clavé des de mitjan dècada dels quaranta en el diari cabetà *La Fraternidad*, dirigit per Narcís Monturiol. En la capçalera d'aquella publicació es podia llegir: «El primer derecho es el de existencia, el primer deber es el trabajo. [...] Nosotros queremos una sociedad fundada en la Fraternidad, y por consiguiente queremos la Libertad, la Unidad, basadas en la educación, en el trabajo, en el matrimonio y en la familia». (*La Fraternidad* 28/11/1847)

Aquella reivindicació de llibertat inicial va reflectir-se especialment en la crida constant de Clavé pel dret de lliure associació, concretada en la proposta cultural dels cors, el foment de l'associacionisme, l'estímul per crear fons d'ajuda mútua, etc., però mai com a via per a la revolta violenta de classes. La manifestació pública més evident de promoció de la fraternitat per part de Clavé va ser l'organització dels anomenats «balls fraternals», el primer dels quals es va celebrar al Teatre Odeón de Barcelona l'onze de novembre de 1851 i que estava adreçat al conjunt de la població, sense distincions de classe [...]

La implicació personal i privada de Josep Anselm Clavé amb els ideals republicans va anar molt més enllà que en l'esfera pública, on la modulació i la contenció de les seves idees —especialment després de la seva deportació per motius polítics a les Illes Balears el 1856, i fins a la revolució de setembre de 1868— contrasten amb el que es desprèn de la documentació personal que s'ha conservat. No cal entretenir-se aquí en l'explicació de les detencions (1854), empresonaments (el 1845 a la Ciutadella de Barcelona i el 1867 a la presó del Saladero), deportacions (el 1856 a Maó i Mallorca, i el 1867 a Madrid) i exilis (a França entre 1869 i 1870) patits per Clavé, però per comprendre el seu grau d'implicació en la causa popular i republicana és especialment significatiu el que revelen documents personals, com per exemple les cartes referides a l'alçament popular de 1854 a Barcelona:

Nosotros á pesar de que tomamos una parte bastante activa en el movimiento no tenemos que deplorar desgracia alguna [...]. Desde las primeras horas del

jueves, que es cuando empezó a formalizarse la cosa, no cesamos ni un instante para llevar á buen fin el entusiasmo de toda la clase obrera, y a consecuencia de ello fui detenido por el Gobernador civil en persona. [...] Moralmente hemos alcanzado un no pequeño triunfo. (Fons Personal Josep Anselm Clavé)

La troballa de manuscrits com el d'aquesta carta personal enviada al seu germà permeten afirmar que l'activitat partidista de Josep Anselm Clavé sempre va estar separada de l'activitat coral, però és innegable que la seva implicació política va ser intensa al llarg de tota la seva vida, va amarar tot projecte personal o col·lectiu en què es va implicar, i mai hi va renunciar. Malgrat la contradicció que pugui semblar, en cap cas va ser incompatible el fet de reclamar fraternitat entre les classes que conformaven la societat barcelonina de l'època amb les radicals i combatives aspiracions ideològiques de fons, que pretenien un canvi en l'ordre polític en el qual el poble i el seu benestar —tot el poble, entès de manera integradora i no pas excloent— estava al centre de la nova organització social proposada. [...]

La cultura ha estat entesa en els darrers segles com un procés de desenvolupament intel·lectual, espiritual i estètic, o també com un conjunt d'obres i pràctiques artístiques. En aquest sentit, podem parlar d'una «cultura claveriana» atès que les seves propostes van comportar la creació d'uns grups, especialment de treballadors, amb una finalitat intel·lectual, espiritual i estètica evident, amb un estil de vida i una identitat diferenciats del conjunt de la població obrera, i que va generar unes obres i unes pràctiques en les quals el republicanisme i els republicans hi són mitificats de forma directa o indirecta.

Des de mitjan dècada dels anys quaranta del segle XIX Clavé va anar engrandint l'abast de la seva idea i de la seva empresa; el 1845 va deixar de cantar en solitari per les tavernes de la ciutat de Barcelona i va fundar la Sociedad Filarmónica La Aurora, amb la qual «desbancó pronto la inmundia música de café, usada hasta entonces». [...]

La popularitat que va guanyar-se Clavé amb La Aurora va comportar que el 1850 aquesta societat es convertís en la Sociedad Coral La Fraternidad, que interpretava composicions amb lletra i música del propi director, a veus, i més elaborades que les senzilles cançons de café cantades fins llavors. El novembre de 1851, gairebé un

any i mig després de la seva creació ja es va oferir el primer ball corejat fraternal el qual era una mostra, segons el seu director, del fruit d'un pla preconcebut i meditat.

La perseverança i la decisió a les quals es refereix Clavé es poden interpretar com les característiques pròpies de tota opció emprenedora organitzada, però també es pot entendre que la fundació de la societat coral La Fraternidad era una concreció més d'un projecte associatiu i cultural d'arrel republicana, forjat i meditat des de feia anys. I precisament perquè aquest vincle entre La Fraternidad i el republicanisme no continués perjudicant personalment Clavé, després de la seva deportació a les Illes Balears, va canviar el nom per Sociedad Coral Euterpe [...]. Després del retorn de Josep Anselm Clavé d'aquella deportació (1856-1857), el projecte coral iniciat feia més d'una dècada va continuar amb un nou impuls generat, en gran part, pels canvis que es van succeir des del mes de març de 1857. El primer, i més evident, va ser el canvi del nom de La Fraternidad pel de Sociedad Coral Euterpe. Paradoxalment, el nom de La Fraternidad adoptat el 1850 com una designació que pretenia fer evident el sentit de fons dels primers balls interclassistes a Barcelona —més enllà dels balls de carnaval—, va esdevenir per a les autoritats un motiu per a la interpretació de la fraternitat obrera com a incentivadora de l'associacionisme sindical, i no com a impulsora de la bona voluntat i l'entesa cordial entre classes treballadores. Sembla inevitable, doncs, pensar que per recuperar el prestigi i la bona premsa era necessari, entre altres coses, aprofitar el trasllat dels concerts als Jardins d'Euterpe del Passeig de Gràcia de Barcelona per adoptar el nom, menys connotat, de la musa de la música. Malgrat els atacs continuats, les detencions i empresonaments, res sembla indicar que hi hagués en cap moment la temptació de manifestar públicament cap radicalització ideològica o de desvincular el treball amb els obrers de la difusió en espais «fraternals», en els quals la burgesia tenia un paper important. Per tot plegat, però, en aquesta nova etapa de la societat coral es va tenir un especial interès a vetllar per la finalitat artística de l'agrupació i la voluntat d'entesa entre els diferents sectors de la ciutadania barcelonina. [...]

El projecte associatiu i cultural de Clavé, doncs, tenia com a un dels seus propòsits la configuració d'una nova identitat per a la societat treballadora, entre d'altres, mitjançant la creació d'un nou gust estètic. Com diria Bourdieu, la relació entre les diferents classes socials es va veure modificada o determinada pel seu consum cultural. I si el gust no és un simple reflex de les distincions de classe sinó l'instrument

amb què aquestes es creen i es mantenen, [...] és comprensible que el convenciment republicà de la igualtat i la fraternitat portés Josep Anselm Clavé a treballar per la dissolució de les fronteres delimitades pel gust estètic i el consum cultural, tant des de la pràctica diària de les societats corals que van anar creixent de manera exponencial per tot Catalunya durant els anys 60, com des de les publicacions periòdiques que se'n van derivar —*l'Eco de Euterpe i El Metrónomo*. Consumir béns culturals és una manera de participar i transformar la cultura, i els cors de Clavé, les seves publicacions periòdiques, els concerts i els balls programats, el seu compromís alfabetitzador, etc. no van ser altra cosa que l'aplicació d'una lògica burgesa de consum cultural orientada a una concepció republicana de la democràcia. Tenint en compte que l'opinió pública i la identitat de classe burgesa es va formar i institucionalitzar en espais públics de cultura com teatres, exposicions, concerts, revistes, diaris, etc., la proposta cultural del fundador dels cors d'obrers va incidir també en aquests espais amb la voluntat d'inclusió d'una àmplia majoria social al consum cultural de masses. [...]

Pel que fa a la construcció del mite republicà en les composicions poètiques de Clavé, podem distingir tres tipus d'obres diferenciades entre elles pels temes tractats, per la seva finalitat o per l'abast social que van assolir: en primer lloc, els poemes en què es mitifiquen certes pràctiques vinculades tradicionalment a la tradició republicana, com les cançons de carnaval o els cants referits a la instrucció dels obrers; en segon lloc, les composicions en què es lloa i es contribueix a la mitificació de personatges il·lustres i fets històrics directament relacionats amb els ideals republicans; i, en tercer lloc, els himnes i els cants obertament revolucionaris o dedicats a qualsevol de les reivindicacions republicanes —sufragi universal, minimització de l'exèrcit, dret de reunió i associació. educació universal, etc.

La primera composició escrita per Clavé per a ser cantada per un cor data de febrer de 1846 i es titula *El carnaval*.¹ En aquesta peça es descriu el capgirament social que esdevenia fonamental en aquella celebració pública, de tal manera que

¹ Totes les citacions de poemes de Josep Anselm Clavé estan extretes del llibre *Les flores de estiu* (Clavé 1861) i, les que no formen part d'aquest recull, del segon volum del treball *Josep Anselm Clavé i l'escriptura: obra poètica i periodisme cultural. Edició, índexs i estudi* (Canadell 2012).

«sacando el mundo de quicio» es permetia que per uns dies s'escenifiqués el «placer universal» que genera l'assumpció d'una aparença fictícia: «Va el ricachón opulento / vistiendo el traje de pobre, / y otro sin plata ni cobre / va echándola de marqués».

És evident que la referència al capgirament —moderat, temporal i controlat— que suposava la celebració del carnestoltes no es pot obviar, i tampoc no pot passar per alt que aquest tipus de manifestacions, quan eren públiques i populars, van ser impulsades moltes vegades per sectors socials de tendència liberal i republicana. No és casual, doncs, que a *El carnaval* hi hagi referències clares als conceptes de veritat, igualtat i fraternitat. Si durant l'any «decir la verdad al mundo / nos prohíbe el fingimiento», durant el carnestoltes «sobra atrevimiento / porque reina la igualdad».

El gran èxit d'aquell cor va posar de manifest la incipient recuperació que empenia la festa popular, que tant d'èxit havia tingut en la primera meitat del segle XIX a Barcelona però que s'havia anat tornant decadent en alguns aspectes. Josep Maria Torres explica que els balls de màscares organitzats en teatres, salons, espais privats, etc., mantenien la seva «pujanza y brillantez», però les classes populars es veien abocades a conuiu, en les rues i les comparses, amb escenes cada vegada més degradants i moralment reprovables. Josep Anselm Clavé, amatent a les necessitats d'aquella població obrera, es va fer ressò de les reclamacions que sorgien de diferents sectors de la societat catalana i, abans que l'autoritat eclesiàstica, militar o governamental prohibís la festa, va apropar-se a Sebastià Junyent i a la seva societat del Born per tal de donar suport a una reforma del carnaval més popular que apartés la seva celebració dels viaranys de la immoralitat i la conduís cap a la finalitat benèfica que s'havia mantingut en molts cercles privats.

Tot sembla indicar, doncs, que aquell intent de modificar les pràctiques d'oci carnavalesc de les classes més populars no va néixer de manera espontània sinó que obeïa a un intent premeditat pels sectors liberals —entre els quals es comptaven Sebastià Junyent i Rossend Arús— per aconseguir una mínima aproximació entre les celebracions de les classes treballadores i les benestants.

Per tant, el fet que Clavé i la seva societat coral participessin també el 1859 i el 1860 en les celebracions del carnestoltes de la ciutat de Barcelona ha de ser entès com una manifestació més de la voluntat de sumar-se a tot un corrent liberal que acceptava i potenciava el manteniment de l'escenificació de la transformació social però que centrava els seus interessos en el foment d'unes pràctiques d'oci

interclassistes. El 1859, amb el poema *A Barcelona*, La Fraternidad va mantenir la finalitat benèfica del concert de carnestoltes i va recollir diners per a la Casa de Maternitat: «— Dels pobres reconeixen / los sofriments amargs, / i amparo als que pateixen /cap d'ells ha negat mai—», i el 1860 amb la participació de l'organització coral i la publicació de poemes, com *Dedicatoria*, *Paso a las máscaras*, *Baile de máscaras o Traspié*, entre molts altres, dins del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, Clavé va contribuir a que la transformació d'aquella al·legoria de la revolta de classes no derivés en una revolució disbauxada sinó que s'acollís a uns patrons de representació que fossin acceptats per tota una societat. I l'acceptació comuna havia de provenir del caràcter lúdic i popular, de la qualitat moral de la festa, de la qualitat estètica de les representacions, les cançons i les comparses que hi participaven, així com de la finalitat benèfica que també tornarien a tenir les captes, a imatge i semblança dels espectacles de tall burgès. D'aquesta manera, la representació carnavalesca del capgirament de classes va convertir-se, també en l'obra poètica de Clavé —com a *La gratitud* o *La instrucción popular*, de 1861—, en una manifestació mitificada pels ideals republicans de llibertat i igualtat. [...]

El tractament literari de la vida de personatges il·lustres i de fets històrics relacionats amb els ideals republicans també es concreta en uns quants poemes escrits per Clavé, alguns dels quals es refereixen a «mites moderns» i altres a «mites antics», com els anomena Magí Sunyer. Pel que fa als mites moderns, destaquen els poemes en què Clavé va homenatjar i lloar la vida de reconeguts republicans amics seus, com Miquel Baiges, Francesc de Paula Cuello i Narcís Monturiol, o a cantar les excel·lències dels herois que van participar en la guerra d'Àfrica. L'espai limitat d'aquest capítol no permet de fer una anàlisi detallada de cadascun dels poemes, però són especialment representatius *Un mártir del pueblo* i *A la memoria de Don Francisco de Paula Cuello*, de 1851. Aquell jove pensador i periodista —que havia estat director de *El Republicano*— va ser assassinat per la tristament famosa Ronda d'en Tarrés el 23 de juny de 1851, després d'haver treballat al servei dels ideals republicans, perseguits de manera especial des del govern conservador de 1844. La popularitat de Cuello entre la classe obrera i entre els intel·lectuals liberals s'havia anat forjant gràcies a les seves lluites, des del terreny polític i periodístic, per les quals, com el seus amics Clavé i Terrades, va ser empresonat i deportat en

diverses ocasions. L'any 1850 era secretari del comitè del Partit Democràtic i la seva funció [...] se centrava en aquelles dates a promoure l'expansió del partit arreu de l'estat. Ja fos per evitar que s'estengués la xarxa de partidaris del partit demòcrata i republicà, ja fos per desmoralitzar i advertir els seguidors d'aquells ideals, Cuello va ser assassinat malgrat que gaudís entre el poble barceloní d'una fama que va convertir el seu enterrament en una manifestació pública, sempre continguda, del suport a la causa republicana.

Un màrtir del pueblo, alhora que recull el plany i la tristesa dels amics i de la família de Cuello, el «demòcrata il·lustre de insigne valor», és una crítica a la «raza cobarde» i a «los necios cegados de un falso oropel» que el van assassinar injustament. Tot indica que *Un màrtir del pueblo* va ser escrit simultàniament a *A la memoria de Don Francisco de Paula Cuello*, en el qual també es tracta el mateix tema, i sembla del tot lògic que aquest segon poema no fos publicat enlloc, ni tan sols a l'*Eco de Euterpe* o *El Metrónomo* dirigits per Clavé, ja que a diferència del poema anterior les reclamacions ja no se cenyien només al terreny de la justícia o a la crítica d'un acte criminal sinó que al llarg del poema s'exposaven de manera clara i oberta els ideals democràtics, fonamentats en les aspiracions populars. De fet, aquest segon poema pot considerar-se una oda i, alhora, un cant al lliurepensament ja que combina el record a l'amic mort, la seva lloança i l'exposició dels ideals polítics defensats per Clavé i pel partit dels republicans demòcrates: la igualtat, la fraternitat i, sobretot, la llibertat, la justícia, la regeneració política i social i l'esperança: «Y es la región de la justicia bella, / el claro sol de libertad la alumbra; / pura como aquel sol rayos destella / el alma ardiente que hasta Dios se encumbra».

És evident, doncs, que Clavé es va valer de la lloança poètica per mitificar aquells que van servir de llumenera als projectes encaminats a assolir la llibertat, la igualtat i la fraternitat. De la mateixa manera, l'exaltació de les gestes heroiques que esdevenen mítiques [...] es va fer present en l'obra de Clavé amb poemes històrics com *Les vespres catalanes* (1859), en què el tema central és la revolta de corpus de 1640; els de temàtica africana referits als voluntaris catalans de la guerra de l'Àfrica: *La Societat Coral d'Euterpe, a Barcelona, ¡Honra a los bravos!, Los néts dels almogàvers, Als voluntaris catalans lo dia de sa arribada, Hora al Liceo —de 1860—* i *¡Gloria a España!* (1864), com a mostra del reconeixement als herois de la història del país.

Les vespres catalanes s'ha de considerar el precedent de les obres relacionades amb la comesa africana i [...] per a la seva redacció Clavé va servir-se, com a base documental, de la crònica escrita per Víctor Balaguer a *Bellezas de la historia de Cataluña* (1853). En aquest poema, a diferència de la poesia històrica escrita en català en aquells anys, l'abrandament i el sentiment «nacional» és conduït cap a la identificació amb la moral defensada pels republicans, ja que tota la cruesa de la batalla es justifica per la lluita contra la tirania: «Malhagin quants provoquen a porfia / tan deplorables mals! / Malhagi aquell que al pròxim no aprecia! / Malhagin los tirans!».

En la resta de poemes esmentats, referits a la guerra d'Àfrica, Josep Anselm Clavé va tornar a posar en joc el seu oportunisme i la seva capacitat de recollir en les seves obres poeticomusicals l'esperit i l'estat d'ànim de la població —especialment de classe mitjana i baixa— de la Catalunya del moment. És indiscutible que les moltes representacions que es van fer aquella temporada de peces com *Los néts dels almogàvers* obeïen a una acceptació massiva de les tesis nacionalistes i racistes recollides en aquells versos, però per sobre d'això l'estratègia institucional d'organitzar comiats multitudinaris, rebudes glorioses i de magnificar els fets en moments en què la cohesió social estava malmesa, es va veure avalada des del punt de vista cultural amb actuacions com la de Clavé, que va contribuir a la unitat en l'exaltació de les glòries nacionals. [...] Així, l'obra de Josep Anselm Clavé va acabar esdevenint, potser de manera no explícitament volguda, el punt de contacte entre un sector de literats catalans, que pretenien recuperar la llengua literària culta i que encarnaven l'esperit particularista en el seu discurs, i un altre sector, el polític, que sense pretensions poètiques desplegava arreu on podia un discurs republicà. [...] Així, Clavé, amb la poetització i l'actualització de les gestes heroiques referides a epopeies fonamentals «— De nostres avis — conta la història / dignes *hassanyes*, — fets immortals! / Per ço ens *arrullen* — somnis de glòria..., / Som néts d'uns *hèroes*! — Som catalans!» (*Los néts dels almogàvers*)— i amb l'exaltació de la identitat nacional vinculada a un discurs liberal va bastir una alternativa als discursos identitaris més conservadors.

Finalment, obres com *La revolución* (1854), *Abajo los ladrones* (1854), *¡Alerta!* (1855), *El porvenir* (1855), *El proscrito* (1856), *La Maquinista* (1867), *La revolución*

(1869) i la traducció de *La marselesa* (1871), conformen el tercer grup de poemes amb els quals Clavé va contribuir a la construcció de mites republicans. Com ha destacat Pere Gabriel, en l'imaginari republicà del segle XIX «[l]a retòrica sorgí de la realitat d'unes mobilitzacions i conspiracions insurreccionals ben concretes i, alhora, l'afirmació democràtica (...) no lograva encabir-se en cap desenvolupament institucional regular».² És en aquest context, doncs, que Clavé va escriure la seva obra poètica —especialment himnes i grans cors, amb la retòrica vigorosa i exaltada que reclamaven les circumstàncies— més radicalment compromesa i més directament relacionada amb els esdeveniments polítics viscuts en primera persona. És simptomàtic, però, que de les obres esmentades tan sols les tres darreres van gaudir de projecció pública i que de la majoria no se n'ha conservat la lletra i en tenim coneixement per fonts secundàries: *Abajo los ladrones* va ser escrit el 25 de juliol de 1856, motivat pel clima derivat del pronunciament a Madrid dels generals O'Donell, Dulce, Ros de Olano i Messina, i recollia el malestar que es vivia entre les classes treballadores per la prohibició de les associacions obreres: «Que la justicia santa / que hollara vuestra planta / se alzó con nueva pompa y majestad, / y alumbró su alma frente / la luz pura y fulgente / del sol de nuestra cara libertad».

El 1867 Clavé va escriure el gran cor titulat *La Maquinista*, amb el qual es parlava del treball digne i just com a possibilitador de l'emancipació de l'obrer, una altra de les fites —podríem dir que mitificades— de la lluita republicana:

L'aurora del progrés,
 manumitint esclaus,
 l'estigma de la gleba
 de nostres fronts borra.
 En lo banquet del món
 avui l'obrer ja hi cap;
 los trobadors pregonen
 les glories del treball.
 Progrés, virtut i amor
 és nostre lema sant;

² GABRIEL, Pere, «Cultures polítiques republicanes del vuit-cents: insurrecció, democràcia i federalisme», *Barcelona Quaderns d'Història*, 13, 2002, pàg. 239-254.

soldats som de la indústria,
soldats som de la pau.

Des de la revolució de setembre Josep Anselm Clavé es va dedicar quasi absolutament a la causa republicana i a les feines d'organització del partit federal del qual va ser elegit membre del comitè barceloní el febrer de 1869. La seva producció poètica i musical va disminuir moltíssim, però entre les poques obres que va escriure fins a la seva mort, el 1874, s'hi troben aquelles que poden considerar-se més significatives en el procés de mitificació de la lluita republicana: *La revolució*, dedicada al seu amic Abdó Terrades i la traducció de *La marsellesa*. Apel·les Mestres, a propòsit de l'estrena de *La revolució* i de la traducció de *La marsellesa*, va afirmar que entre 1869 i 1871 Clavé «—llavoras i no mai antes— juntà art i política (...) Aquells dos coros republicans eren lo crit legítim d'un pit que havia esperat tota sa vida el triumpo de la Democràcia». Probablement Mestres desconeixia les composicions de caràcter polític que Clavé havia escrit als anys cinquanta i per això és comprensible la rotunditat —imprecisa—de la seva afirmació. El que sí que es pot afirmar amb tota certesa és que els poemes polítics escrits entre 1869 i 1871 són els únics als quals Clavé va donar un tractament, una difusió i un acompanyament musical —d'altra banda elements necessaris en aquell context, per a la mitificació del tema tractat— que permet situar-los al costat dels altres grans cors estrenats durant la darrera dècada de vida de Clavé.

Per acabar, i sense desmerèixer la traducció de *La marsellesa* (1871), ens referirem a *La revolució* (1869) com a culminació poètica i musical del procés de mitificació de l'ideari i la pràctica republicana empresa per Clavé. És molt probable que l'escriptura d'aquest himne es produís per al·luvió, és a dir, a partir de textos anteriors, propis o aliens, relacionats d'una manera o altra amb la idea revolucionària i regeneradora que els republicans demòcrates van defensar des de la primera meitat de segle. Aquests poemes i cançons són *La revolució* (1856), *¡Alerta!* (1855), *El porvenir* (1855) o *La campana*, d'Abdó Terrades, un poema que Clavé ja havia musicat als anys quaranta i que contenia l'ideari i el programa d'acció republicans que proclamava el sotmetiment de tots els poders a la voluntat democràtica del poble, el derrocament de la monarquia, la pèrdua de privilegis de l'aristocràcia i el clero, etc.

A la pràctica, de fet, aquesta obra va convertir-se en una manifestació pública, per la via del cant, de l'estat d'ànim i la voluntat d'un sector important del republicanisme català, el qual en veure els moviments de la Junta Revolucionària Provincial de Madrid, va anar prenent distància respecte del republicanisme espanyol, que no acceptava el component federalista en la construcció de la nova república. Des d'aquell moment l'ideari republicà de Clavé, que tradicionalment havia fet molt més èmfasi en aspectes com la justícia social, la igualtat, la llibertat, la lluita antimonàrquica i el laïcisme, va derivar manifestament cap al federalisme, que el va conduir a formar part del Partit Republicà Democràtic i Federal.

Així, *La revolución* ha de ser entès com la concreció poètica de la propaganda exercida entre els sectors populars que assistien als seus concerts. De fet, aquesta obra és l'única que contradiu el caràcter apolític que Clavé sempre havia reivindicat com a director de les societats corals:

Aclaman la República
los libres a triunfar.
Sublimes cantos
de honor y gloria
difunda el eco
de la victoria:
acentos dulces
de Libertad,
augurio fausto
de dicha y paz.
Y España cifre su bienestar
en la República Federal.

En definitiva, *La revolución* ha de ser entesa com una obra de síntesi ideològica amb la qual es va donar forma artística a tot el que el mateix Clavé va escriure a les pàgines de la darrera publicació periòdica —*La Vanguardia*— que va dirigir entre octubre de 1868 i gener de 1869, i des de la qual va treballar per fer valdre les idees del republicanisme «intransigent» per damunt del republicanisme «benèvol» (*El Estado Catalán* 19/02/1870).

Per acabar podem afirmar, doncs, que el projecte associatiu i l'obra poètica de Josep Anselm Clavé van contribuir a la construcció i la consolidació del que hem anomenat «mite republicà», entès aquest com el conjunt d'idees i de pràctiques socials, artístiques i polítiques, la consecució de les quals havia de comportar la victòria de la llibertat, la igualtat i la fraternitat com a màximes indissociables d'una societat progressiva i moderna. Com s'ha demostrat, la trajectòria personal del músic i poeta barceloní, el seu treball amb les societats corals d'obrers i l'obra poètica a la qual ens hem referit en aquest treball van confluïr en la lluita per una república emmirallada en els ideals de progrés i llibertat que, a partir de 1815, a França van anar construint l'anomenat «mite de la república social».